

A JÁTSZMA

A kém álarca

KOVÁCS PATRIK

MEGÉRTE TIZENEGY ÉVET VÁRNI A VIZSGA FOLYTATÁSÁRA: NAGYIGÉNYŰ, LÁTVÁNYOS, IDEGTÉPŐEN FESZÜLT MAGYAR THRILLER SZÜLETETT.

Hazai viszonylatban igazi ritkaságnak számít, ha egy bűnügyi filmhez folytatás készül. Ennek ugyanis előfeltétele, hogy az adott mű mélyen a populáris kultúra szövetébe ágyazódjon, dialógusai szállóigeként visszhangozzanak, forgatókönyvírója pedig a magyar népléleknek kedves húrokat pengessen. (Egyáltalán nem véletlen, hogy a hazai folytatásfilmek mezőnyében jelentős vígjátéki dominancia érvényesül.) Bergendy Péter 2011-es történelmi thrillere, *A vizsga* ugyan debütálásakor nem hozott vastagon a konyhára az alkotóknak, a kritikusok és a mozibárátok lelkesen fogadták, lehengerlő magyar és külhoni fesztiválszereplései pedig megalapozták máig tartó kultuszát. Mindez persze még nem feltétlenül teremt létjogosultságot a folytatásnak, ám Bergendy ügynökfilmje valóban kitüntetett pozíciójú darab, a jelenkori magyar thriller egyik kulcsműve. Forma- és műfajszemléletét tekintve ízig-vérig amerikai (dramaturgiai szerkezete óraműpontos, figurarajzai üdítően árnyaltak, feszültségkezelése mesteri), ám tematikája (az „ügynökkérdés” az államszocializmusban, a frissen kiépült Kádár-rendszer elnyomó- és megtorlógépezete) hamisítatlanul kelet-európai, esszenciálisan magyar. A rendező és Köbli Norbert forgatókönyvíró tehát univerzális hatás- és stíluseszközökkel mesélt el egy erősen lokális gyökerű történetet. A korszak egyik leghitelesebb és legszórakoztatóbb hazai zsánerfilmje lett a végeredmény.

A vizsga ráadásul trendteremtő alkotásnak bizonyult, hiszen kópönyegéből lassacsckán előbújnak azok a történelmi közegben játszódó bűnügyi mozik, melyek csábereje elsősorban a hollywoodi mintákon nyugvó, fordulatokban gazdag cselekményvezetésben rejlett, és nem a

mély, történészi szemmel is elismerésre méltó korrajzban (*A berni követ*, *Félvilág*, *Szürke senkik*, *A martfői rém*, *Árulók*, *Örök tél*, *Trezor*, *Apró mesék*). Habár zömüket szintén Köbli jegyzi forgatókönyvíróként, színvonaluk meglehetősen ingadozó: találunk köztük csinosabb (*A berni követ*, *Trezor*, *Apró mesék*) és kellemetlen emlékü (*Félvilág*, *Szürke senkik*, *Árulók*) darabokat is. Most azonban végre megérkezett Bergendy méltán emlékezetes ügynökfilmjének folytatása is: *A játszma* címet viselő második rész 1963-ba röpi-ti nézőjét, hat évvel járunk tehát *A vizsgában* elbeszélte események után. Jung András (Nagy Zsolt) immáron az állambiztonsági szolgálat megbecsült tisztje; feleségével, Évával (Hámori Gabriella) a fényesnek ígérkező jövőről ábrándoznak, ám amikor Jungot előléptetnék, előbújik az „oroszlánbarlangból” a férfi korábbi mentora, Markó Pál (Kulka János). A kényeszernyugdíjba vonult szuperügynöknek nemcsak a karrierje feneklett meg, de két tragédia – előbb nejét veszítette el, majd stroke-ot kapott – az életét is derékba törte. András mégis tart a férfi bosszújától, s úgy dönt, megfigyelés alá vonja: beszervezi Monori Abigélt (Staub Viktória), Markó vidéki ismerőseinek hamvasan ártatlan, mégis szikrázóan intelligens lánygyermekét, aki a hajdani kémhez költözik, hogy minden egyes lépéséről jelentést tegyen Jungnak.

Mindez azonban csupán a bonyodalmak kezdete: Köbli Norbert forgatókönyvíró – akárcsak tizenegy évvel ezelőtt, *A vizsga* esetében – ezúttal is nyaktörő fordulatokkal tűzdeli a cselekményt, fokozatosan növelve a parázs kémháború tétjét, újabb és újabb szövedékét fejtve fel az összeesküvések, hátteralkuk és rejtett konfliktusok pókháló-jának. Ebből már egyenesen következik,

hogy az alapkoncepció is változatlan maradt: *A játszma* elődjéhez hasonlóan a nagy átverések, a szellemi bűvészműtávkok sötét meséje, ám fontos különbség, hogy Köbli és Fazakas mélyebbre hatol az ügynöklét kulisszái mögé: a figurákat többé nem pusztán szolgálatteljesítés közben – a fondorlatos cselszövények és a rideg machinációk forgatagában – láthatjuk, hanem végre magánéletük körvonalai is kirajzolódnak. Sőt, az alkotópáros kezdetben mintha nem is a történetben rejtőz thrillerpotenciál kiaknázására összpontosítana, hanem inkább a négy központi hős személyes konfliktusait leltározzák: tanúi lehetünk például, miként hatalmasodik el a mélabú és a tehetetlenség az élete romjain ücsörgő Markón; hogyan rohad szét lassan Jung és Éva látszólag idillikus, valójában teljességgel kiüresedett házassága; bepillantást nyerünk Abigél és András kezdetben őszintének tetsző, mégis súlyos hazugságokkal terhelt szerelmébe. Könnyűszerrel megszülethet bennünk a sommás ítélet: kémhőseink egytől egyig érzelmi analfabéták – csak hogy ennél többről van szó, hiszen a háttérben bontakozó melodramai szálak valójában mégis a bűntematikát szolgálják, szervesen összekapcsolódnak a csúrcsavarokkal kibélelt, mérhetetlenül kusza ügynökjátsszával. Köbli Norbert furfangosságát dicséri, hogy a figurák privát és szakmai életének eseményei csupán a végjáték minden eldöntő leleplezésjelenetében érnek össze.

A vizsga áramvonalasabb film volt, ökonomikusabb cselekménnyel, feyelmezettebb tempóval. Különösebb ritmuszavarok a folytatásban sem fedezhetők fel, ám Fazakas munkája kétségkívül nagyobb ívű, játékidéjét és célkitűzéseit tekintve is fajsúlyosabb opusz, ugyanakkor – és ez meglehetősen furcsa ellentmondás – a fő konfliktus mit sem változott az elmúlt tizenegy év során. *A játszma* ugyanúgy a *homo kádáricus* tudathasadásáról szól, s végkövetkeztetése ismételtelen az, hogy semmi sem jelent akkora veszélyt az államszocializmusra nézve, mint a rendszerhűnek tűnő, ám lelke mélyén becsületes titkosszolg. Igaz, Köbli forgatókönyve ezúttal nem Markót, hanem Jungot lavírozza határhelyzetbe: most az ő lojalitását tesztelik az állambiztonság mindenható korifeusai. Megméretik, de „könnyűnek talál-tatik”, akárcsak egykori mestere. Senki sem keveredhet korpa közé úgy, hogy

ne bűnhődne ezért – két férfhősünk is drágán megfizet, hiszen becsületük és egzisztenciájuk is odavész. Tragédiájukban a jellegzetesen fonák kelet-európai sors mutatkozik meg, s az epekeserű történelmi tanulság: a huszadik században – a sűrűn cserélődő hatalmi rendszerek, politikai és ideológiai normák kereszt-tüzében – minden egyes nemzedéknek a nulláról kellett újra felépítenie magát. Szörmentén ugyan, de Köbliék a bukott ügynök (és általában: a diktatórikus rendszereket szolgáló, azok köldökzsinórjától elszakadni nem tudó kisember) identitáskrizisét is érzékeltetik, méghozzá Jung lecsúsztatásával: az állambiztonság egykor szépreményű alezredese az utolsó képek egyikén elgyötört tekintetű utcai segédmunkásként tűnik fel.

A cselekményben felfedezhetünk néhány kisebb logikai ellentmondást. Zavaró például, hogy Andrásnak fel sem tűnik: a valójában veretes ügynökműltal rendelkező, ám megszeppent vidéki lányként pózoló Abigél túl könnyen áll kötélnek, amikor megkapja élete „első” besúgói megbízatását, sőt később – szintén karakteridegen módon – a lány magabiztossága altatja el a férfi gyanúját. *A játszma* erényei azonban elhomályosítják gyermekbetegségeit. Lebilincselő például *A vizsgához* mérten grandiózus képi világ: az alkotók vibráló, fi-

atalos erőt sugárzó színekkel festik meg „alternatív” Budapestjüket; a díszletek és a ruhaviseletek egyszerre tűnnek korhűnek és kacéran mainak, Nagy András operatőr pedig hol elegáns, mértéktartó kompozíciókkal, hol drámai arcközelikkel emeli a hangulatot. Bergendy kultusz-műve még szinte gerillakörülmények között, fényképezőgéppel készült, a televíziós esztétika pedig ólomsúlyal nehezedett minden képkockájára. Fazakas és stábja ellenben sokkal nagyobb költségvetéssel dolgozhatott, ez pedig olyan apróságokon is tetten érhető, mint a statisztéria: *A vizsga* külsőiben, utcaképein Budapest szinte teljesen néptelennek tűnik (mindez persze azzal is magyarázható, hogy a történet szenteste játszódik), *A játszma*ban viszont egy harsány, nyüzsgő, veszedelmesen buja világvárossal találkozhatunk. A külhoni betétdalok (élükön a *House of the Rising Sun* című örökbecsűvel, továbbá egy, a rutinos moztisták által jól ismert mexikói nótával) ráadásul csak fokozzák az „elvárázsolt” Budapest egzotikumát.

Köztudott, hogy Köbli Norbert meg sem írta volna *A játszma* forgatókönyvét, ha a néhány évvel ezelőtt stroke-on átesett Kulka János nem bólint rá az újabb megbízatásra. Betegsége korábban elvágta mesterségtől a színészmagyságot, s úgy

tűnt, többé vissza sem tér a filmvászonra. A forgatókönyvíró azonban tiszteletteljes, Kulka művészi örökségéhez minden tekintetben méltó ötlettel rukkolt elő, amikor úgy döntött, belekódolja Markó Pál sorsába ugyanazt a tragédiát, mely a figurát alakító színész civil életét is megváltoztatta. Kulka János számára így jutalomjátékká vált a munka: nemcsak egyik legszebb, legmegrázóbb alakításával búcsúztathatta el filmszínészi pályáját, de valószínűleg különleges önterápiával ért fel számára a forgatás. A Jung szerepében visszatérő Nagy Zsolt teljesítménye szintúgy remek, az *Aranyélet*ben megismert Staub Viktória pedig „újonc” létére a kisujjából rázza ki a romlatlan, finomlelkű naiva, valamint a piócatermészetű kémnő figuráját is. Sajnálatos, hogy Hámori Gabriella Évaja, illetve Scherer Péter Kulcsár Emilje – aki *A vizsga* egyik legnagyobb karaktere volt – most háttérbe szorul, mindez azonban nem csorbítja *A játszma* élvezeti értékét. Megszületett az idej esztendő legjobb magyar bűnügyi filmje.

A JÁTSZMA – magyar, 2022. Rendezte: **Fazakas Péter**. Írta: **Köbli Norbert**. Kép: **Nagy András**. Zene: **Asher Goldschmidt**. Szereplők: **Kulka János** (Markó Pál), **Nagy Zsolt** (Jung András), **Hámori Gabriella** (Gáti Éva), **Staub Viktória** (Monori Abigél), **Scherer Péter** (Kulcsár Emil). Gyártó: **Film Positive Productions**. Forgalmazó: **InterCom**. 110 perc.

„Összeesküvések, háttéralkuk pókhálója”
(Staub Viktória és Kulka János)

FILM POSITIVE